

לקראת תחייה ציונית-דתית חדשה

התנועה הציונית והקמת מדינת ישראל ארגנו את כלל ישראל בתוך מסגרת מדינית. כלל ישראל היה קיים לפני הקמת המדינה, ויהיה קיים גם בלעדיה. המדינה לא שינתה את ההגדרה של כלל ישראל, כי אם את הופעתו וארגונו. המגבש המעשי של הכלל מעתה והלאה הוא הארגון המדיני, ולא דבר אחר. קביעה זו נכונה על אף העובדה שרוב היהודים בעולם אינם חלק ממדינה זו. למעלה מכך, היא דחתה את תורת ישראל בקביעת המגבש המעשי של האומה. התורה נותרה על כנה בתור מגבשת הנשמה הכלל ישראלית, וזאת התורה לא תהא מוחלפת. ברם, לצערנו הגדול, בפועל לא היא הקושרת את כולם, כי אם המדינה. הדבר נכון גם לגבי ארץ ישראל כמגבש, אם כי בצורה מעט שונה. המדינה אינה יכולה להיות קיימת אלא בארץ ישראל, ועל כן יש קרבה עמוקה בין ארץ ישראל לבין המדינה, אם כי לא זהות מוחלטת.

א. בין ציונות דתית לחרדיות א-ציונית

כיצד מגיבים שומרי אמוני ישראל על מציאות זו? ניתן לסמן שלוש דרכים עקרוניות. ראשונה בהן: הכרזת מלחמה על המגבש החדש והתנגדות עמוקה לקיומו. מלחמה זו יכולה לשאת פנים רבות - ממלחמה אקטיבית ועד הכרזת אבל - אולם במהותה היא התנכרות למדינה. את דרך זו הנהיג לדוגמה ר' יואל טייטלבוים מסאטמר זצ"ל, אך כיוון שהיא כמעט ואינה קיימת היום, וודאי שאיננה מצויה בטווח האפשרויות שאותן אנו שוקלים לעצמנו, נניח לה במקומה, ולא נדון בה בהמשך.

אפשרות שנייה היא ראיית המהלך כולו כמהלך עליון, המונחה על ידי ריבונו של עולם, ומתבאר במונחים של גאולה. האהבה חפצה, ותוקף השבועה שעיצבה את ימי עם ישראל בגלות - פג. לפיכך יש להצטרף למהלך זה בדרכים שונות, ולהיות חלק מהארגון הכללי החדש של כלל ישראל, בדרך ליסוד כיסא ד' בעולם.

דרך שלישית היא הדרך החרדית המקובלת היום. אין עוינות כלפי מדינת ישראל, אולם גם אין מייחסים לה חשיבות יותר מאשר כלי לארגון טכני. היחס למדינת ישראל הוא כאל היחס לעירייה המקומית - שיתוף פעולה אד-הוק, שימוש במכשיר כאשר הוא מקדם דברים, ופרישה ממנו כאשר אין הוא עושה זאת, וכדו'. ניתן להגדיר תפיסה זו כ "א-ציונות" - לא בעד ולא נגד.

מה בין התפיסה הציונית דתית לבין זו החרדית? ניתן לסמן כמה נקודות שיבליטו את ההבדל:

1. **האתוס:** מדינת ישראל נתפסת בתפיסה הציונית-דתית כחלק בלתי נפרד ממהלך הגאולה. לפיכך מציינים את יום העצמאות, ואף באמירת הלל בברכה, מייחסים חשיבות לדגל ישראל, מוסיפים תפילה לשלום המדינה ו"מי שברך" לחיילי צה"ל, מייחסים חשיבות גדולה לראשיה, שריה ויועציה ומזמינים אותם (כגון בסעודת יום העצמאות ויום ירושלים בישיבת מרכז הרב), וכדו'. כל אלה אינם קיימים בעולם החרדי.
2. **תלמוד תורה:** להכרעה זו משמעויות רבות בתחום תלמוד התורה. תלמוד התורה אינו פונה

לשאלות היחיד והקהילה בלבד, כי אם למרחבים גדולים בהרבה, ולפחות בשני תחומים. חלק ראשון הוא תלמוד התורה הקשור לביסוסה של המדינה ולכינונה. הוא היה חזק מאוד בבית מדרשנו בשנים הראשונות להקמת המדינה (הרב הרצוג, הרב ישראלי, הרב חיים דוד הלוי הרב גורן ואחרים - זכר צדיקים לברכה) ונחלש עם השנים. הקובץ היחיד המרשים בהיקפו העוסק בתחום זה הוא "תחומין", אך המעיין יראה שרוב המאמרים כבר אינם מושפעים מכינונה של מדינה, אלא עוסקים בהלכות ציבור. תחום שני הוא התחום הרעיוני, מבית המדרש של הכהן הגדול מאחיו הראי"ה זצ"ל, שבו עוסקים בהרחבה בבירור שאלת הדור והמציאות המדינית.

3. **קבלת מוסדות המדינה וזרכי הכרעותיה:** חלק בלתי נפרד מקבלת מדינת ישראל היא ההכרה ההלכתית במוסדות המדינה ובזרכי ההכרעות שלהם. ברמה העקרונית מקבלת הציונית הדתית את הדמוקרטיה כפי שעוצבה במדינת ישראל של היום. היא שותפה בכל המערכות, ומבססת תפישה תורנית המכירה בדיעבד במציאות כמו השתתפות נוכרים בבחירות, מערכות משפט שאינן מתנהלות לפי דין תורה וכדו'.

4. **שותפות:** הציונות הדתית מראשית הקמתה ביקשה ליטול חלק בכל הנושאים הקשורים למדינת ישראל, אף אם אין להם השפעה ישירה על העם היהודי ושמירת תורתו, בכל רובדי המערכת הפוליטית ובכל התחומים שבהם היא עוסקת. תפיסה זו התעצמה לאחר מלחמת ששת הימים, והציונות הדתית רואה עצמה שותפה בכל מסגרות השלטון. ברם, אין מדובר בפוליטיקה בלבד, כי אם בעוד שני תחומים מרכזיים. ראשון בהם הוא השירות הציבורי; שני בהם הוא הנוכחות בכל "כיכרות השוק" שבהם נפגש עם ישראל: בתרבות ובאקדמיה, במשפט ובתקשורת. לעומת זאת, הציבור החרדי הכריע כי לעולם לא יהיה לשון המאזניים בתחומים מדיניים, ולא יהיה שותף בממשלה על ידי שרים. פעילותו נוגעת לשני תחומים בלבד: דאגה לאינטרסים שלו ודאגה ככל הניתן לזהותה הדתית של המדינה, אם כי בשנים האחרונות הנקודה השנייה כבר חלשה בהרבה בתחומי פעילותו.

5. **שירות צבאי:** אין צורך להכביר מילים כאן, ורק נציין את העובדה שהשירות הצבאי הפך להיות הרבה יותר משותפות מוסרית בהגנה על עם ישראל מפני פיקוח נפש. אדגים את דבריי דווקא לאור הטיעון המחייב סירוב פקודה אישי במאבק על גוש קטיף. חלק מהפוסקים מבססים את הקביעה שיש לסרב על מצוות יישוב הארץ, ומקבילים בינה לבין שותפות באכילת חזיר או בחילול שבת חס ושלום. ברם, הקבלה זו באה ללמד ועשויה להיות נלמדת - אנו שותפים בחילול שבת דבר שבת בשבת. אין אחד מאתנו שלא אָבטח מחללי שבת שבאו לנופש ביום השבת בלבוש לא צנוע כדי להבעיר אש לאכילת בשר לא כשר. לו היה זה עניינם האישי לא היינו מחללים שבת בעבורם; שכן אין חובה לחלל שבת לצורך מי שהכניס את עצמו בכוונה לסכנה בידועו את פיקוח הנפש שבדבר ובחללו את השבת. ברם, טענת מורינו ורבותינו היא שאין מדובר באבטחה אישית בלבד, כי אם בשאלה כלל ישראלית - והיה אם מחבלים יפגעו בנופשים, כנסת ישראל תהיה ניוזקת. עמדה זו יכולה להיות דווקא טיעון לחובת ההשתתפות בגירוש היהודים מאדמתם, אם הטיעון המבקש למנוע זאת הוא מצוות יישוב הארץ. לא באנו לעסוק בסוגיה כאובה זו, כי אם להדגים מה משמעות השירות הצבאי והיחס אליו בעולם הציונות הדתית.

6. **מערכת החינוך:** מערכת החינוך של הציונות הדתית מכשירה את הלומדים בה להיות שותפים בכל אלה. לימודי החול הם לכתחילה, המעורבות החברתית בכלל ישראל, עשיית בגרות מלאה ומתקדמת המאפשרת המשך לימודים אקדמאיים, לימודי אזרחות וכדו'.

ב. פוסט-ציונות דתית?

בשנים האחרונות דומה כי בקרב נאמני התורה ועוד יותר בקרבנו - הציבור התורני ורבניו - חל שינוי של ממש בכל התחומים. האתוס של השותפות במדינה הולך ופוחת; אם כי, כיוון שמדובר בעולם הצהרתי ביסודו, הוא נשאר על מכונו. לעומת זאת, כשאנו בוחנים את פרטי הזהות ואת המרכיב היום-יומי אנו מוצאים שינוי. שאלת מדינת ישראל וענייניה השונים תופסים מקום ההולך ופוחת בעולמנו הרוחני והדתי, לא רק מבחינת זמן העיסוק בסוגיות אלה, כי אם בהכרעות הולכות ומצטברות.

אלה מקצת הסימנים לכך: מדינת ישראל אינה תופסת מקום של ממש בתחומי העיסוק. המעיין בנושאים השונים בסמינריונים לנוער ימצא כי הגאולה, ארץ ישראל, המדינה, התחייה וכדו', תופסים מקום הולך ופוחת. קולות נשמעים בקצה המחנה שלא לחוג את יום העצמאות או שלא לומר את התפילה לשלום המדינה; הקשר עם ראשיה, שריה ויועציה, לא זו בלבד שכמעט נפסק, עוד אנו מוצאים עצמנו בלי יכולת שיתוף פעולה עם אף גורם גדול; העיסוק האינטנסיבי בשאלות התורה והמדינה הצטמצם; אנו מצויים בקרע מתרחב עם מוסדות המדינה על אף הצהרתנו העקרונית למדינה עצמה - אין צורך לתאר את היחס לבית המשפט העליון, להליך הדמוקרטי, ושיא השיאים: הקריאה למרי אזרחי שימנע את ביצוע החלטות הממשלה והקריאה לסירוב פקודה הממוטט את יכולת הממשלה להפעיל כוח.

בפעולות אלה מדובר למעשה על חיפוש אחר מגבש זהות אחר במקום המדינה, כמו "העם". חלק מאתנו אף טוענים שיש לפעול ברוח פעולות אלה מהכיוון ההפוך - אין אנו יכולים לפעול דרך הכלי שבו בחר כלל ישראל לבטא את עצמו, ועל כן עלינו להילחם על זכויותינו כמיעוט. תמיכתנו במשאל עם (שהוא כעיקרון כלי דמוקרטי רע) היא סימפטום מסוים לטיעון זה. מכיוון אחר נעדר העולם הרבני מכל מקום שבו יש שותפות בכלים המקובלים היום לביטוי כלל ישראל. אם ננסה להגדיר מה הן "כיכרות השוק" שבהן נפגש עם ישראל, לא נחטא לאמת אם נאמר שאלו הם: הצבא, הפוליטיקה, המשפט, התרבות, האקדמיה, התקשורת, האינטרנט וכדו'. והנה - אין העולם הרבני מצוי באף אחת מכיכרות אלו. בחלק מהם יש לו שליחים (הצבא) ואת החלק השני הוא עוין (תרבות, תקשורת ואקדמיה). אין דין ההיעדרות מהצבא כהיעדרות מהאקדמיה - הצד השווה שבהם שהם כיכרות שוק ואנו נעדרים. אין אנו מוצאים דיאלוגים של ממש. לא זו בלבד, אלא עולם התורה עצמו אינו מצוי כבר במגע עם עם ישראל. העולם הציוני דתי הקים עולם תורני לתפארת - מרבנים ראשיים לשעבר שיזכו לאורך ימים טובים, דרך רבני ערים, ראשי ישיבות, ראשי מכונים וראשי מכינות, ואף עולם התורה הנשי עולה כפורח. ברם, עולם התורה הזה מתעסק אך ורק בעצמו, וקשה למצוא דמות תורנית משמעותית שיש לה קשר תורני עם הציבור הרחב.

ייתכן גם שאנו נמצא את עצמנו נדחקים החוצה מהצבא. שתי סיבות לדבר - הן שאלת "השילוב הראוי" והפיכת הצבא למקום שבו אסור להיות, והן בשל שאלות סירוב הפקודה. גם המערכת הממלכתית של החינוך נמצאת בכרסום מתמיד, ולא אהיה כרוכל המונה את כל הסימנים לשינוי המשמעותי המתרחש על ידיו. כל זה במקביל לעיסוק האינטנסיבי שלנו בעניינים הנוגעים לציבור, במסגרות חסד מופלאות, בפעולות למען צדק חברתי וכדו'.

ג. מפני מה?

מפני מה מתחולל שינוי זה? סיבת הדברים היא שמדינת ישראל אינה נמצאת במקום שבו היא הייתה, ואף אנו עצמנו אינם נמצאים עוד במקום שבו היינו.

מדינת ישראל עברה בשנים האחרונות שני שינויים מהותיים. השינוי הראשון - סוציולוגי. הולך ומוטל ספק בשאלה האם היא הכלי שבו מתממש הביטוי המעשי של עם ישראל. גויים רבים מציפים את הארץ כעולים; עשרות אלפי עובדים זרים מקבלים אזרחות בצורה כזו או אחרת; קרוב לחמישית אזרחיה של המדינה אינם יהודיים; ועוד ועוד. שינוי זה מטיל ספק בביטוי "מדינת היהודים". אין כמו דו"ח דברת כדי להצביע על שינוי זה. הדו"ח ממיר את החינוך הממלכתי בחינוך ציבורי, וממסד למעשה את הקהילתיות כיסוד המכונן של מבנה המדינה. אנו הופכים לפדרציה של מיעוטים.

במקביל, חל שינוי עמוק בתחום הערכי, עד שמוטל ספק בשאלה האם זו "מדינה יהודית". המוליך העיקרי של פירור זהותה היהודית של מדינת ישראל הוא בית המשפט העליון. את האיזון העדין של מדינה יהודית-דמוקרטית הוא רומס ברגל גסה. למילה "דמוקרטית" הוא מעניק פירוש עודף. אין מדובר עוד בשאלות פרוצדורה, ואף לא בשאלות חוקתיות הבאות להגן על הפרט מעוול. הוא חוזר וקובע בפסקי דין שונים שהמילה "דמוקרטית" משמעה אימוץ מלא של שיח הזכויות הליברלי-מערבי, והעמדת זכויות הפרט כיסוד המכונן של מדינת ישראל. מאידך גיסא, המילה "יהודית" אינה מתבארת כערכי היהדות או כל עניין הדומה לכך, אלא רק כשימוש במקורות היהודיים העולים בקנה אחד עם הערכים הדמוקרטיים, וכהנת מוצאת עצמה כפונדקאית. מול בית המשפט העליון לא עומד גוף חזק שימנע את התהליך, והכנסת מתגלית במלוא חולשתה בסוגיה זו כמו גם בסוגיות רבות אחרות.

גם אנחנו השתנינו, ולשני כיוונים. מ"משגיחי הכשרות של קרון המסעדה של רכבת הציונות" כלשונו הציורית של עמוס עז שתיאר כך את הציונות הדתית שלפני מלחמת ששת הימים, טעמנו את טעם הנהגת הקטר בשלושים השנה האחרונות. טעם זה הקים לנו דור שאינו מתבייש בזהותו, ואינו תופס את מעמדו כגוף שולי, כי אם כגוף בעל חזון ועוצמה. מהפך תפישתי זה הוא שהביא לצמיחת הישיבות ומוסדות התורה לבנים ולבנות, והוא שהביא לעוז פנימי, שאינו מוכן עוד לקבל דברים כמובנים מאליהם. אנו רואים את עצמנו כמי שראויים להנהיג את האומה, וכמי שנותרו כמעט יחידים כבעלי חזון ומגמה. בשל כך, אנו חשים בקושי גדול להיות שותפים במדינת ישראל שתהליכי ההתפרקות שלה מיהדותה גוברים והולכים. כל ענייננו במדינת ישראל נובע כאמור מהיותה כלי למימוש כנסת ישראל; אולם אם היא הופכת להיות לא כזו, אין לנו בה עניין של ממש.

השתנינו גם בכיוון ההפוך. חלק גדול מהמאבקים שלנו לא נשא פרי. ארץ ישראל הולכת ומתקפלת לגבולות התפיסה הציונית הישנה ולא לגבולות הגאולה; מוסד המשפחה הקדוש לנו תופס מקום הולך וגובר של תבנית "המשפחה החדשה" - הן באזרחות החיים של היחיד, והן באימוץ דרכים אלה בחקיקה ובמשפט; עובדה זו מביאה הקצנה פנימית בתוכנו. חלקנו מוצאים את עצמם נוטשים את חזון האומה ומתקפלים לתוך המציאות, וחלקנו כבר אינו מצליח לגשר בין הקטבים.

ד. אף על פי כן

אף על פי כן אין לשנות את תפיסת עולמנו, והכיוון חייב להיות הפוך לחלוטין. שתי סיבות לדבר - ראשונה בהן היא בתחום העובדות. אמנם, מדינת ישראל נמצאת במדרון, אך היא עדיין מהווה, והיא כנראה תמשיך להיות לאורך שנים, המגבש של כלל ישראל. מדובר במדינה בעלת רוב יהודי מוחלט, ובעלת הצהרה עקרונית שהיא מדינה יהודית דמוקרטית ומערכת חוקים מסוימת המבטאת עובדה זו. מדובר במדינה שהיא הערובה היחידה הנראית בעיני בשר ודם לקיומו הפיזי של העם היהודי. מדובר במדינה שבתקופות הזוהר שלה היא הבולמת המרכזית של העלייה בהתבוללות. הגריי"ד סולובייצ'יק תיאר זאת בתארו את הדפיקות שדפק הדוד על פתחנו, וניתן לסמן היטב את הקשר בין מעמדה של מדינת ישראל לבין רצון היהודים בתפוצות להזדהות עמה, ואת הקשר בין שני אלה לבין ההתבוללות. מדובר במדינה שעם כל מגרעותיה היא סוללת. מדובר במדינה המאפשרת תלמוד תורה בהיקפים עצומים, ויוצרת תנאים של ממש המאפשרים קריאה לתשובה ציבורית גדולה וענפה.

הסיבה השנייה היא בתחום התפישות. מורנו ורבנו הראי"ה זצ"ל לימדנו בצורה עקבית כי הקשר בין היחיד מישראל לבין הקב"ה עובר דרך האומה הישראלית. אין אנו עומדים מול ריבוננו של עולם לבדנו, כי אם בהיותנו אבר בכנסת ישראל. אין מדובר רק בכנסת ישראל במובן הרוחני שלה, כי אם גם בהופעתה הממשית בעם ישראל. לפיכך, כל חיבור לקודש שאינו עובר דרך כלל ישראל אינו קשר של קיימא. הרב צבי יהודה זצ"ל ביאר כך את לשון ברכות התורה, והעמיק בחשיבות ההקדמה של "אשר בחר בנו" ל"ונתן לנו את תורתו". הפעם הראשונה בחיי בה שמעתי את הרצי"ה זצ"ל הייתה ביום העצמאות בשנת תשל"ב בישיבת מרכז הרב, והמילים הראשונות ששמעתי מפיו הייתה חזרה חוזרת ונשנית על דברי חכמים "הקב"ה שונא את המקטרגים על ישראל". אין אנו חפצים רק בחלקה הקטנה שלנו בגן עדן, כי אם מבקשים לבוא לשם עם כלל האומה.

ה. עם הפנים לעתיד

השאלה שאותה אנו צריכים אפוא לשאול את עצמנו אינה האם השתנה יחסנו למדינת ישראל, אלא כיצד אנו שבים לחיבור עמה, ומה הם הכלים שבהם ניתן להשפיע על כלל האומה. מוסכם על הכול כי תנאי הכרחי הוא גידול מתמיד של תלמידי חכמים, שעניינם נתונות באומה וראשיהם בתורתה, והם גרעין הקודש וליבת הכור של התחייה הלאומית. אלה הם תנאי הכרחי, אך לא תנאי מספיק. יש עוד שני תנאים מרכזיים שבלעדיהם אין לנו מה לחפש בקשר הפנימי בינינו ובין מדינת ישראל.

1. המסגרת - מדינת ישראל

תנאי ראשון הוא המסגרת. אנו חייבים לקבל את המסגרת היסודית של מדינת ישראל כמבטאת את כלל ישראל. הביטוי המקובל אצלנו שלפני יחסנו למדינה חיובי, אולם אין אנו מקבלים את מוסדותיה - הממשלה, בית המשפט העליון, היום אפילו הצבא וכדו' - יכול להיות ביטוי חד פעמי, אולם הדבר אינו יכול להפוך ליחס קבוע כפי שהוא מתרחש עתה במחננו. הדבר דומה למאבק הנצחי שלנו בטענה "אני דתי בלב" - נבחן ביושר את הנימוקים לכך שלא ניתן להיות "דתי בלב" ונראה שכל הנימוקים תקפים גם ביחס ל"מדינת ישראל" בלב. הדבר אינו נובע רק מהצורך הפורמלי לקבל את עיקרון השותפות במוסדות. אחד הלקחים

העמוקים שאותו אנו לומדים ועוד נלמד מהמאבק כנגד תוכנית ההתנתקות הוא שאנו נתפשים כמי שנוהג שלא בהגינות, וכפגועים מבחינה מוסרית. בטעות אנו מייחסים את הביקורת נגדנו לאי הציות שלנו לכללים דמוקרטיים. הדמוקרטיה אינה מהווה סיבה מספקת לביקורת חריפה מצד המון העם. ברם, כאשר נוהגים בחוסר הגינות, ומצייתים לכללים רק כשהם בעדנו, הדבר נתפש כפגם מוסרי כבד מאוד. גם התומכים בציבור הכללי בקיומו של משאל עם אינם עושים זאת בשל הדמוקרטיה אלא בשל תחושתם שמדובר במעשה בלתי מוסרי ובלתי צודק לרוץ על מצע אחד ולבצע מדיניות אחרת ללא נתינת פתחון פה לשוב לעם ולקבל מחדש את השליחות. בשל כך, אנו חייבים לתבוע את ההגינות מהממשלה בד בבד עם תביעת ההגינות מעצמנו. אולי הדמוקרטיה היא מילה זרה לעולמה של תורה; אולם המחוייבות ליושר ולהגינות כלל אינה זרה בה.

2. התוכן - ספר "ממלכת כוהנים"

התנאי השני הוא התוכן. אנו עומדים למבחן ציבורי מתמיד בשאלה מה אנו מביאים עמנו כפרי הילולים למדינת ישראל. מדינת ישראל אינה נפגשת עמנו די. גם אם נצרף את כל הפעילות החיובית העצומה שלנו - תלמוד תורה, שותפות במערכות ציבוריות רחבות, חלק מהגרעינים התורניים וכדו' - אין מדובר עדיין בדבר מה הראוי להיקרא משנה שלמה. למעשה עדיין לא כתבנו לעצמנו לאן אנו רוצים להגיע. מהרב יגאל לווינשטיין הי"ו שמעתי את היסוד הגדול הזה - הרצל לא ניגש למימוש תוכניתו בלי לרשום מלכתחילה את המטרה שאליה הוא שואף. אמנם, הוא השיג רק חלק ממטרותו הסופית, אולם חלק זה הוא הבסיס שבו אנו חיים היום. כל עוד אנו עצמנו לא נרשום את הספר שאליו אנו שואפים - וספר זה לא יעסוק במגמות וברעיונות, ואף לא בפרשנות המבארת שוב את מהלך הישועה ואת הדור, כי אם בפרשנות שתציע הצעות של ממש לכינונה של מדינה מודרנית ופועלת במציאות לאור יסודות התורה - אין לנו סיכוי של ממש לומר דבר מה משמעותי. הנפילה המתמדת שלנו בסוגיות ארץ ישראל נובעת מהעובדה שעדיין לא הצענו את תוכניתנו - אין לנו דבר מה משמעותי לומר לעם ישראל על ההצעה שלנו כיצד להתנחל בארץ ישראל במציאות שבה יש שני מיליון וחצי ערבים ללא זכויות אזרח תחת שלטוננו, במציאות הפנימית מחד גיסא והבינלאומית מאידך גיסא. נגזר על מי שאינו מציע הצעה לכתחילה להילחם באופן מתמיד מלחמת מאסף. הדבר נכון גם ביחס לשאלת מדינת ישראל כמדינת התורה. אנו גוזרים על עצמנו להילחם מלחמת מאסף מתמדת בשל העובדה שעוד לא הצמחנו לנו חזון לכתחילה, היורד לפרטים, ומעצב את המציאות הממשית של הארץ.

3. מנהיגות יהודית

מעבר לכך, אנו עדיין חיים בתפיסה שדגם המנהיגות שאליו אנו שואפים הוא העמידה על ההר והקריאה "אחרי!". אנו גם אוהבים לבאר כי משמעות הביטוי "פני הדור כפני הכלב" בזה למנהיג המתבונן היכן העם נמצא בשעה שהוא מגיע לצומת דרכים. ברם, לא זהו דגם המנהיגות של העולם שבו אנו חיים. אנו חיים כיום בעולם שהתיאור המדויק ביותר שלו הוא "רשת", לאמור: מדובר במוקדים שונים המקיימים יחסי גומלין ביניהם, ואין אחד יכול בלי חברו. יש מוקדים חשובים יותר, ואף קיים המוקד החשוב ביותר - הוא הוא התורה - אולם אין מדובר במוקד יחיד. מערכת קשרי הגומלין בתוך הרשת מחייבת שימוש

בכלים אחרים שאין ידינו מלומדות בהם. אחד הכלים המובהקים לפעילות ברשת הוא הדיאלוג, שאליו בא כל צד כחסר, וקונה מחברו את שחסר אצלו. הרבה ממשנת הראייה קוק זצ"ל מלמדת כיצד יש לנהוג בדיאלוג זה - שלא יהא בו ח"ו ויתור כי אם העשרה. כלי שני שאין אנו רגילים בו הוא הפשרה. הפשרה נתפסת אצלנו כמילה בעלת קונוטציה שלילית, ובשל כך אין אנו מדברים בשפתה, ואין לנו משנה סדורה כיצד יש לנהוג בה.

בשעה שנשוב אל תפיסות חיינו היסודיות, ונשוב לראות במדינת ישראל את הביטוי המעשי של כלל ישראל בעת הזו, ולא זו בלבד, אלא שנאמץ אל תוכנו את הדברים שראייה זו מחייבת, נוכל למלא את תפקידנו באומה, יחד עם מוקדים נוספים ברשת הגדולה של הקיום היהודי.

1. מן ההר אל העם

מה אני אפוא מציע לעשות בפועל?

1. כינון אין ספור בתי מדרשות שיעסקו בשאלת דמותה של מדינת ישראל האידיאלית. יציאה מעמדת הפרשנות, המבארת "קמעא קמעא" ומשלים למיניהם המבארים את הדור, אל עמדת המעצב לכתחילה את חזונו. אין מדובר בבית מדרש אחד, כי אם בחידוש השיח הזה בכל בתי המדרשות, בעיסוק בשאלה זו במובן המעשי והפרטי של המילה, כגון השאלה האם זכויות חברתיות הם חלק מהחוקה או מה הגבול בין כפייה על המצוות לבין הבחירה החופשית. זו צריכה להיות המנגינה בכל בתי המדרש שלנו. חלק מבית המדרש הוא הכרעה חד משמעית בדבר ציונות דתית לכתחילה!

2. הכרעה חד משמעית לשיבה לכיכרות השוק שבהן מתנהל הביטוי המעשי של כלל ישראל. בנסתר הוא יונק מבית המדרש; בנגלה הוא מתהווה בפועל שם. אנו צריכים להסכים להתמודד על עולמנו הרוחני במקום שבו מתמודדים על עולמות רוחניים, ולא להישאר מחוץ למעגל זה, באמונה כי יגיע יום ש"ירעה עד שיסתאב", ואז יצפו לבשורה שבפינו. לבשורה זו לא תהיה משמעות אם לא נכיר את השפה המדוברת בעולמנו.

3. חלק משיבה זו כולל בתוכה את ההאזנה וההקשבה. הלכה נפסקה כדברי בית הלל מפני שהקדימו דברי בית שמאי לדבריהם. הקשבה זו מחייבת אותנו לדיאלוג, ובתוך הדיאלוג גם פשרות מעשיות וגם אימוץ אמיתות עקרוניות המצויות במקומות אחרים מחוץ למעגל בית המדרש, תוך התאמתם לעולמה של תורה. כך נהגו גדולי ישראל בימי הראשונים, וזו דרכה של תורה. היא גם תנאי הכרחי לחיפוש משותף אחר מזור למחלת כולנו בדור הזה, שכן התרופה תימצא מיניה וביה, ולא על ידי הכפפת העולם למה שהוא מחוצה לו.

4. הכרעה חד משמעית כי אנו מקבלים על עצמנו את הכללים שבהם תתנהל מדינת ישראל. קבלה זו, אין בה דבר וחצי דבר עם כיבוי החזון. להפך, החזון ייוותר במלואו, ואנו נמשיך להעסיק את עצמנו בניסיון המתמיד לממש אותו - בין דרך המדינה ובין בדרכים אחרות. ברם, קבלה זו תשחרר את רשות הרבים הציבורית מהדיון על הפרוצדורה, וכך נוכל להקדיש את מאמצנו למהות.

5. חלק בלתי נפרד מהקשב הפנימי שלנו ילמד כי עם ירידת קרנה של מדינת ישראל כמגבשת הכלל (אף על פי שמעמדה עדיין גבוה מאוד) צצים ועולים מקומות רבים אחרים להשפעה רוחנית אדירה. בעיקר הם נמצאים במקומות שבהם מלמדים תורה במובן הפשוט של המילה, גומלים חסד, מקשיבים, עונים למצוקות, מחיים את תורת ארץ ישראל וכדו'. לא הכול עובר דרך הכלל, ואנו חייבים למצוא מענה לעולמו הפרטי של האדם.

ז. ממשבר לצמיחה

משבר משמעו שבר, אך גם כסא היולדת. אנו יכולים לשבת על המשבר, ויש בנו כוח גדול ללידה, בזכות עוצמות הנפש האדירות שאנו יונקים ממקורותינו ומרבותינו. על כן, יש להמיר את הדאגה העמוקה מנפילה שממנה לא נוכל לקום לאמונה עמוקה שאנו נעצים מחדש את יסודות חיינו, ולאורם נלך.

